

VANESA
MONFORT

Bezimena žena

Prevela sa španskog
Dragana Bajić

■ Laguna ■

Naslov originala

Vanessa Montfort Écija

LA MUJER SIN NOMBRE

Copyright © Vanessa Montfort, 2020, represented by
Antonia Kerrigan Literary Agency

Translation copyright © 2026 za srpsko izdanje, LAGUNA

*Mojim dvema bakama Agustini i Goji,
da nikad ne zaboravimo njihova imena
Mariji Leharagi in memoriam*

Nisam daleko od toga da mislim kako
je smrt privremeni odmor duha. Ali u tome leži
zagonetka: koliko je vremena potrebno duši da se
odmori od jednog života?

MARIJA LEHARAGA
Gregorio i ja, 1949.

LICA PO REDU POJAVLJIVANJA U PROŠLOSTI

Marija Leharaga

Žena bez imena, a imala ih je previše.
Najveća tajna španske književnosti.

Gregorio Martines Sijera

Uspešni režiser koji je žudeo da bude pisac. Junakinjin muž.

Huan Ramon Himenes

Melanholični dobitnik Nobelove nagrade za književnost i
Marijin „savršeni prijatelj“.

Hasinto Benavente

Veliki dramaturg jezika oštrog kao britva i učitelj Gregorija
Martinesa Sijere.

Smeli Vitez (Hose Marija Karetero)

Plodni novinar koji uliva strah, opasan na peru koliko i
sa mačem.

Ramon Marija del Valje-Inklan

Polemični pisac, čempresu nalik i olujnog glasa, čiji su likovi izobličeni ogledalima starog Madrida.

Marija Gerero

Prva žena pozorišni impresario u Španiji i velika glumica s nadimkom Divljačna zbog naravi pokazivane tokom proba.

Fernando Dijas de Mendosa

Grof koji je sanjao da postane glumac, deci je davao svoje ime, ali ne uvek i prezime.

Benito Peres Galdos

„Pisac koji je pisao o ženama“, zaljubljenik u Madrid i junakinjin književni kum.

Manuel de Falja

Zemljotresni kompozitor kadar da omađija vatru i junakinjin „nesavršeni“ prijatelj.

Hoakin Turina

Jedini čovek koji je bio u stanju da junakinjin smeh pretoči u sonatu.

Katalina Barsena

Velika diva koja je naivnost uzdigla do kategorije umetnosti, treća stranica trougla i druga partnerka Gregorija Martinesa Sijere.

Senobija Kamprubi

Sjajna prevoditeljka koja je život posvetila transkribovanju tuge svoga muža Huana Ramona Himenesa.

Hose Marija Usandisaga

Španski Mocart koji je poleteo poput svojih „lasta“. Junakinjin saradnik.

Federiko Garsija Lorka

Zvezda padalica i pesnik ljubavi s dušom dramaturga. Saradnik Gregorija Martinesa Sijere i Marije Leharage.

Džordž Portnof

Marijin agent u Njujorku, kao i njen profesor ruskog i plemenite umetnosti ispijanja votke.

Kolis Portnof

Oštroumna prevoditeljka Marije Leharage i supruga Džordža Portnofa.

Katja Martines Barsena, Katalinica

Pobožna jedina kći Kataline Barsene i Gregorija Martinesa Sijere.

Fernando de los Rios

Profesor, prijatelj seljaka, bič za moćnike i „otac socijalizma u belim rukavicama“. Marijin politički mentor.

Patriša O’Konor

Prva i uporna istražiteljka koja je pronašla tragove bezimene žene.

Margarita Hil Roeset, Marga Hil

Mlada i čudesna vajarka koja je svoje delo uništila zbog ljubavi.

Marija Lakrampe

Junakinjina politička poćerka, bezgranično odana.

Matilde de la Tore

Neprikosnovena političarka s glasom violončela koja se nikad nije predavala. Najvernija Marijina prijateljica.

LICA PO REDU POJAVLJIVANJA U SADAŠNJOSTI

Alda Blanko

Istražiteljka sposobna da prati korake žena zarobljenih u izgnanstvu sećanja.

Noelija Sid

Strastvena režiserka i glumica u ulozi Šerloka Holmsa.

Lola

Predana i prijemčiva Noelijina pomoćnica režije. Njen Votson.

Augusto

Žestoki i privlačni glumac koji se divi Gregoriju Martinezu Sijeri.

Fransisko

Savesni muzičar po vokaciji, preobražen u glumca i ljubitelj podlistaka.

Leonardo

Mladi talentovani interpretator i vatreni branilac Marije Leharage.

Sesilija

Glumica i impulsivna tviterašica za feminističku stvar.

Rehino Vals

Uvek zagonetni učitelj i pozorišni kum Noelije Sid.

Selso Rivera

Producent koji voli da započinje razgovore *in medias res* i da u raspletu vređa.

Imanol Janes

Grubi novinar mutnih namera koji uvek ide dva koraka ispred.

Antonio Gonsales Leharaga

Marijin unuk-bratanac, čuvar njene zaostavštine i obožavalac Tintina.

Margarita Leharaga

Lepa stogodišnjakinja, Marijina bratanica, kumica i saučesnica u njenoj tajni.

Leandro Leharaga

Lekar za sirotinju i junakinjin otac.

Natividad Garsija-Garaj

Marijina majka. Njena intelektualna učiteljica i učiteljica u postavljanju snova malo iznad stvarnosti.

Marija Teresa Leharaga

Antoniova majka i Marijina bratanica. Porodična hroničarka vilinskog glasa.

Alejandro Leharaga

Junakinjin brat i njene oči u izgnanstvu.

I KAO GOSTUJUĆE ZVEZDE

Pablo Pikaso, Hose Ećegaraj, Isak Albenis, Viktor Igo, Eduardo Markina, Klod Debisi, Moris Ravel, Kolet, Isidora Dankan, Sara Bernar, Hose Marija Peman, Fransisko Franko, Adolf Hitler, Margareta Zele „Mata Hari“, Pastora Imperio, Salvador Dali, Luis Bunjuel, Rafael Alberti, Igor Stravinski, Sergej Djagiljev, Leonid Masin, Karmen de Burgos „Kolombina“, Viktorija Kent, Margarita Nelken, Marija Teresa Leon, Klara Kampoamor, Elena Fortun, Marija de Maestu, Dolores Ibaruri „Pasionarija“, Čarli Čaplin, Moris Ševalije, Čarls Loton, Marta Gelhorn, Ernest Hemingvej, Robert Kapa, Gerda Taro, Džon Dos Pasos, Malro, Sent Egziperi, pukovnik Peron, Eva Peron „Evita“ i Volt Dizni.

MUZIKA

LA MUJER SIN NOMBRE (dostupno na *Spotifaju*) predstavlja spisak na kome su sva muzička dela pomenuta u romanu, pored onih tema koje su autorki tokom pisanja poslužile kao nadahnuće.

PRVI ČIN

1

Buenos Ajres, jesen 2018.

Pokazujem samo vedre sate.

Koliko je mogla da pročita na latinskom, to je stajalo na peščanom satu u natpisu urezanom u kamen: *Nisi serenas*.

Zaklonila je rukom oči i fotografisala. Alda Blanco nije proučavala mrtve jezike, već ljude, ili bolje rečeno, njihova lica kroz vreme, a lice one žene odvelo ju je do četvrti San Telmo, ovoga puta da bi se pozdravila. Jer znala je da je to oduvek bilo njeno geslo. Tako je zapisala u svojim sećanjima: „Jednom, u nekom zaboravljenom vrtu sveta, videla sam sunčani sat na kome je pisalo: pokazujem samo vedre sate, to je bilo geslo mog života.“ Zato je Aldi, kad je pronašla taj gotovo skriveni sat u jednom zaboravljenom parku u Buenos Ajresu, brže zakucalo srce i znala je da to mora da je taj sat. Jer je „ona“ volela vrtove, jer je u svojim poslednjim godinama stanovala vrlo blizu njega i jer ju je već suviše dobro poznavala.

Pažljivo ju je osmotrila: skulptura Dijane, boginje meseca i prirode, sad joj se predavala puštajući da joj odora od sramežljivih bršljana prekriva golotinju. Jednom rukom, kao posmatrač,

zaklanjala je kamene oči od sunca, a senkom kažiprsta lenjo je upirala u sate koje je pokazivala muškobanjasta zvezda.

Neumoljivi zrak pao je na dvanaest u podne.

Vreme da se oprost.

Alda je svojim mobilnim ponovo ulovila prizor, mada nije uhvatila graju dece na zarđalim ljuljaškama niti blag miris lavande tog popodneva, pa se spremila da nastavi sa svojim ritualom. Ostavila je iza sebe oazu parka i izgubila se u lavirintu ulica San Telma, čija je priroda suprotna vedrini, i zamišljala da kroz vreme korača kraj one koju istražuje.

To nam je poslednja zajednička šetnja, najavila joj je. Pa je stoga s nostalgijom osmotrila one iste zgrade kraj kojih je i ona verovatno toliko puta prošla idući u svoj hotel i koje su, naravno, šezdesetih, kad ih je upoznala, čuvale sav svoj sjaj: Galerije *Pasifiko*, robnu kuću *Herods*, Trg Dorego, na kome je već jecao jedan uranački, neodmeren tango i mirisalo na sokove mesa. Tu je uzela taksi.

– Na groblje Čakarita, budite ljubazni – rekla je s jenkijevskim izgovorom glasa „r“ i prizvukom lakog meksičkog zapevanja.

– Kako kažete – uzviknuo je vozač, vitak i kao priključen na struju, istovremeno ostavljajući izlizano izdanje Amosa Oza na suvozačko sedište.

Taksista se ponudio da je sačeka na izlasku, nije to bilo bezbedno mesto za jednu strankinju, rekao je, sve pusto, u to doba se tu motala samo bagra i gledala kako da nekome ukrade pare. Zatim je razvezao priču o političkoj situaciji dok su prolazili pored Ružičaste kuće.* Po njemu, prva dama ju je već stavila pod hipoteku kao i ostatak zemlje. Posla više nije bilo ni za čistače ulica. Aldine oči s ironičnim izrazom potražile su taksistin pogled u retrovizoru:

– Hvala vam, ali radije ne bih da me čekate. Možda ću se zadržati. Tek treba da pronađem jedan grob u registru.

* Sedište izvršne vlasti u Republici Argentini smešteno u istorijskom centru Buenos Ajresa. (Prim. prev.)

– U registru? – huknuo je popravljajući pojas na pantalo-nama. – Tamo nećete naći nikoga, gospođo. Stezanje kaiša. A to vam je kao drugi Buenos Ajres, ali sa manje pričljivim stanovnicima, šta ja znam... vrlo lako se izgubite. Niste valjda došli iz Njujorka samo da posetite Gardelov grob?

– Ne – nasmejala se.

– Očigledno! – naglo je okrenuo volan. – Izgledate kao pametna žena... Ali tražite nekog važnog, zar ne?

Alda se naslonila čelom na hladno, isprskano staklo prozora.

– Da... jednu utvaru.

Zastala je na trenutak pred malim, oholim partenonom koji joj je pružio dobrodošlicu u tom gradu mrtvih. Kad je u sportskim patikama kročila na sveti pesak, naslutila je da je čeka dobrana šetnja među grobovima. Dobro će joj doći da sagori alfahore*, kojima nije mogla da se odupre za doručak, pomislila je profesorka, pa je sebi obećala da će se po povratku u San Dijego vratiti i na svoju dijetu.

Prošla je pored kancelarije za registre s katancem na vratima i nasumice krenula prvom stazom kraj koje su spomenici delovali starije i oronulije. Duga avenija grobova gubila se na obzorju u svetlosti predvečerja. Uzdahnula je. Dobro, hajdemo... S tašnom koju je nosila unakrst preko zelene jakne, krenula je u potragu. Iznenadan dah života promrsio joj je kosu, sve plavlju, čime je skrivala sede. Prolećno sunce se probijalo kroz lišće drveća i opisivalo zanimljive svetlosne mozaike na avenijama smrti. Skrenula je udesno. Vojska kipova joj je pružila dobrodošlicu svojim uzvišenim izgledom. Mora da je to bio deo s mauzolejima, pomislila je, ali ti svakako ne tražiš nešto tako razmetljivo, zar ne? Na kraju krajeva, doslovno si uvalila kosku

* Šp.: *Alfajores*, poslastice od brašna, meda i orašastih plodova, po obliku nalik išlerima. (Prim. prev.)

svojim bratancima. Osmehnula se i time pozdravila Gardela, koji je stajao na svom grobu, krute, zauvek zalizane kose, u kičoškrom stavu, s jednom rukom u džepu i crvenim karanfilom koji je neko uglavio među mermerne prste druge ruke. Ne, ti zacelo ne bi poželela nešto tako, draga, uvek si bila toliko odmerena..., promrmljala je Alda i ponovo krenula, u svakom slučaju, imala bi jednostavan spomenik s nekim navodom iz Getea ili Šekspira, na kraju krajeva, oni su bili tvoji bogovi.

Došla je do jednog raskršća i stala podbočivši se. Kad bolje razmisli, mogla je da plati nešto dostojnije jer je stanovala u hotelu *Lankaster* dok se sama izdržavala, razmišljala je istraživačica, ali verovatno je bila nemarna jer su svi njeni unuci-bratanci već živeli u Španiji, tako da od 1974. nije bilo cveća, a možda joj nedostaje i pokoje slovo u imenu.

Njeno ime...

Ali pod kojim od njih si želela da te sahrane, draga?, Aldin glas se odbijao o kamenu tišinu. Od malog do palca, prsti su joj bili puni prstenova kao što ih je imala i jedna od njenih svezaka. Izvadila je iz tašne providnu foliju s dva lista iz novina koji samo što se nisu raspali. Nekako je stavila naočare:

**U BUENOS AJRESU, GDE JE PREBIVALA,
PREMINULA JE MARIJA LEHARAGA.**

Supruga velikog komediografa don Gregorija Martinesa Sijere, napunila bi sto godina narednog 28. decembra.
(*Nasion*)

Zatim ga je pažljivo okrenula i pročitala vest iz ABC-a, s istim datumom iste godine, u odeljku o novostima iz pozorišta:

**PREMINULA U BUENOS AJRESU
MARIJA MARTINES SIJERA.**

Njeni posmrtni ostaci će po hrišćanskom obredu danas biti sahranjeni na groblju Čakarita.

Alda je podigla pogled ka nebu i sklonila dosadne, vlažne šiške sa čela: eto vidiš, Marija, čak ni na dan kad si otišla, nisu se složili s ove i one strane bare kako da te zovu.

Sela je na topao kamen i osetila poznato probadanje među rebrima. Duboko je udahнула i otpočela s ceremonijom:

– Dobro, draga moja, smatrala sam da je važno da dođem ovamo da ti to kažem. – Zastala je uzbuđena. – Ne mogu za tebe da učinim više nego što sam učinila, Marija, moraš da razumeš. Moram da istražujem i druge žene koje me čekaju, ali svaki put kad odlučim da tvoju kutiju odložim u arhiv, neko me pozove i traži prolog za jedan od tvojih govora ili analizu tvojih priča... a najgore od svega, znaš li šta mi najteže pada? Svejedno je koliko ti proučavanja posvećujem. Zar ne vidiš da jedva imaju značaja? Ostaju u maleckim univerzitetskim izdanjima... koga se ona tiču? Mojih studenata, nadam se. Ne mogu da ti pružim potrebnu vidljivost. Volela bih, ali dovde dosežem. – Prstima je malo pritisla suzne kanale, nije uspevala da se navikne na ovaj trenutak. – Došla sam samo da ti kažem da se tiču mene. Da sam ti oduvek verovala. Ali, draga, moraš da me oslobodiš. Doduše, tvrdim ti da iako nas deli vreme i nismo mogle da se upoznamo za života, vrlo mnogo sam uživala u tvom društvu posle tvoje smrti.

Umorno je ustala, zagladila plisiranu suknju i s patika otrešla prašinu od ko zna kolikih duša, pa je stavila čitulje na kamen. Potom je iz tašne izvadila jednu uvelu ružu, pomilovala je i spustila.

– Bila mi je čast... Zbogom zauvek, Marija.

Jedanaest sati kasnije, s umorom od leta koji je još uvek osećala u kostima i s neotvorenim koferom u svom kabinetu na Univerzitetu u San Dijegu, napisala je debelim flomasterom na jednoj ogromnoj kutiji „Marija de la O Leharaga“, s naporom sišla s njom niz stepenice u arhiv vijugajući u hodu

i zastajkujući u beskrajnim hodnicima sve dok nije pronašla jedno prazno mesto. Profesorka je gledala kako se u beskonačnoj neonskoj hladnoći gube stotine kutija, svaka s imenom i datumom ispisanim flomasterom, pa su je podsetile na avenije s nišama na Ćakariti.

Svaka kutija sadržala je neku papirnu priču.

Svako ime neko izgnanstvo, izgnanstvo pamćenja.

Savila je kolena kako su je naučili na pilatesu kad treba da podigne nešto vrlo teško i s navalom krvi u glavu podigla je kutiju na policu. Protresla je ruke zadovoljno. Još se nije ni okrenula kad joj je zazvonio mobilni. Pogledala je ekran s pozivnim brojem iz Španije. Iz telefona je izlazio mladalački, dinamičan ženski glas:

– Da li bih mogla da govorim s doktorkom Aldom Blanko, molim vas?

– Da, ja sam.

– Napokon sam vas pronašla. – Glas kao da se obradovao.

– Nisam bila sigurna da li ste...

– Mrtvi?

– Ne, u penziji.

Profesorka je oduvala šiške.

– Bavim se ljudima s početka dvadesetog veka, ali to ne znači da su mi oni savremenici.

Glas je zastao, kao da se oseća neprijatno, a onda je ponovo uhvatio zalet:

– Vidite, vaš telefon mi je dao moj mentor Rehino Vals. Zovem se Noelija Sid, ja sam pozorišna režiserka i imam zadatak da prvi put postavim jedno izgubljeno delo pod naslovom *Čaranje* čuvenog autora iz prošlog veka...

– Gregorija Martinesa Sijere – prekinula ju je Alda. – Da, vrlo dobro mi je poznato. Nastavite.

Na trenutak se u pozadini čula samo buka madridskog saobraćaja. Potom je glas nastavio:

– Vidite, javljaju mi se mnoga pitanja, a pošto nema direktnih autorovih potomaka, savetovali su mi da potražim porodicu njegove žene, koja je verovatno sačuvala neke njegove izvorne beleške. Rekli su mi da vi proučavate žene u izgnanstvu. Njeno ime je...

– Marija Leharaga, naravno – ponovo ju je prekinula.

– Izvinite, ali da li vas je još neko zvao da pita za nju?

– Ne, u poslednje vreme ne, ali sam očekivala da neko to učini.

Alda je podigla pogled ka kutiji. „Ma kako si bistra...“, promrmljala je namigujući saučesnički prema tom imenu koje je uključivalo tolika druga imena.

– Profesorka?

– Da – umorno se oslonila o policu punu prašine – vidite... beše Noelija, jelte? Mislim da imam nešto za vas. Možemo li da razgovaramo sutra na miru?

Glas iz mobilnog kao da je poskakivao, pa se pozdravio do sledećeg dana. Profesorka je s naporom povukla kutiju i krenula istim putem nazad. Zatim se nekako popela stepenicama dok nije izgledala kao loše razvijena fotografija na pozadini od mračnog stepeništa.

Na Trgu Oriente u Madridu, Noelija Sid – duge kestenjaste kose dopola izblajhane, u širokim farmerkama s tregerima i donekle klonula – prekinula je vezu, žudno uvukla dim iz elektronske cigarete i ispustila ga u oblaku pre nego što je svojoj pomoćnici objavila:

– Pronašla sam je.

– Koga? – upitala je Lola žvaćući žvaku s ukusom hlorofila, sa svojih metar i pedeset, od glave do pete obučena u crveno, što je još više naglašavalo njen uobičajeni izgled božićnog vilenjaka.

– Istraživačicu iz San Dijega.

– A ima li potomaka?

– Nisam imala vremena da je pitam, Lola. Prolupalo mi srce. Ali rekla mi je... – začepkala je po torbi – imaš li neki papir, rekla mi je da ima nešto za mene.

Ova druga istrgnu list iz svoje beležnice.

– Pa je l' onda da idemo po planu ili da čekamo?

– Da čekamo? Šta? – Noelija nekoliko puta nervozno prostre elektronsku cigaretu. – Nemamo vremena. Probe počinju sutra. Koliko ima do premijere?

– Tesna dva meseca od sutra, ali...

– Dva meseca do premijere! A imamo samo nacrt kome nedostaju stranice dela koje nikad nije doživelo premijeru.

Lola je stavila naočare u obliku srca i pogledala uvis da uhvati pogled za glavu više režiserke.

– Vrlo dobro, Noe. Pa odakle počinjemo?

Ova je zamišljeno vejpovala. Bacile su brzinski pogled po okolini.

– Kako si utvrdila, ima dvoje Leharaga koji su stanovali na ovom trgu, je li? – preslišavala se Noelija uvlačeći dim. – Ali nisu imali dece.

Lola je podigla naočare za sunce i preko malog pljosnatog nosa stavila druge, s dioptrijom, da pogleda beleške.

– Jeste, ima ih u vodiču – potvrdila je – ali nešto mi se ne uklapa. Ako su to njene bratanice, računam, mora da imaju najmanje po sto godina.

Na šta je Noelija odgovorila da je izgleda i ta Marija živela sto godina, pa ako su još žive, pre nego što ih pitamo za delo, trebalo bi da od njih izvučemo čime su se u toj porodici hranili.

– Hajdemo, da počnemo od ovog ulaza.

I tako su išle i raspitivale se nasumice kod svih nastojnika, pa su jedan po jedan otpadali dok im nije ostao samo jedan gospodski, turoban ulaz na kraju trga. Bio je čvrsto zamandaljen, tako da su sele na stepenik i odlučile da čekaju.

– Zar je moguće da se bavimo ovim? – Noelija joj je ukrala jednu žvaku.

– To ti je kad imaš neki predosećaj. A predosećaje treba pratiti.

– Ne, Lola, nego ja imam kuma koji zna da me zagolica. Martines Sijera je izgleda bio strahovito uspešan autor koji je zaboravljen. Zašto? A i kako bi se moglo prikazivati *Čaranje* za vreme diktature? Delo u kome glavnu ulogu ima... jedan gej trio?

– *Planina Broukbek* napisana tridesetih godina! – stresla se Lola oduševljeno. – Sjajno!

Ona druga se naslonila na vrata.

– Zato treba da pronađemo njene beleške. Da bismo saznale nešto više. U koliko sati su probe ove nedelje?

U tom trenutku su se otvorila vrata i obe su ustale uz izvinjenje. Pojavila se žena u sivoj trenerci s psom koji se bunio i besno lajao u prenosnom kavezu.

– Zdravo, dobar dan – požurila je Noelija pridržavajući joj vrata. – Izvinite, vidite... ovo će vam možda biti pomalo čudno, ali postavljamo jedno izgubljeno delo autora koji se zvao... dobro, svejedno, izgleda da potomci njegove žene stanuju na ovom trgu. Htele bismo...

– Da ih obavestimo o premijeri – prekinula ju je Lola u pravom trenutku – ali mora da su vrlo stari.

Žena je nekoliko puta učutkivala psa.

– Baš uzbudljivo! – rekla je na kraju i pustila životinju na pločnik. – Kako se zovu?

– Leharaga – brže-bolje reče pomoćnica.

Komšinicu je nekoliko trenutaka oklevala.

– Leharaga... nisam sigurna... mislim... jeste, ili nije?

I tako, pošto su bezuspešno pregledale imena na poštanskim sandučićima, razmenile su telefone za slučaj da žena nešto sazna.

Kad su Noelija i Lola već išle trgom Puerta del Sol prateći vijugavi svetlucavi trag koji je iscrtavala zvezda, zazvonio je telefon.

Režiserka ga je uzela.

– Da?

– Noelija?

– Ja sam.

– Imam njen broj! Margarita, njena nećaka, živa je! – objavila je komšinica kao da su već postale bliske.

Lola je gledala Noeliju iskolačenih očiju.

– I? Hoćeš li pozvati ili ne?

Telefon je zvonio, zvonio, i posle desetog puta glas kao iz prošlog veka odsečno je odgovorio:

– Molim.

– Dobar dan, da li ste vi Margarita Leharaga?

Predostrožna pauza. Tiho disanje.

– Ko je traži?

– Jeste li to vi? – Noelija je pokretom upozorila Lolu da prestane da skače oko nje.

Još jedna pauza dostojna majstora zapleta.

– Gospođa u ovom trenutku ne može da odgovori – najavila je ozbiljno. – Moraćete da razgovarate s njenim bratancem koji dolazi za sat vremena.

– Ali znate li da li je gospođa bratanica Marije Leharage?

Još jedna pauza, još duža.

– Da... poznata mi je ta priča.

Kad je Noelija prekinula vezu i obe ubrzale korak Ulicom Major natrag do trga, nisu ni pomišljale da se vraćaju u prošlost mnogo manje sjajnu nego što su mislile tog prepodneva. Noelija je čak uputila letimičan pogled ka diskoteci *Džoj Eslava* kad su prolazile kraj nje ne sluteći da je par koji su se spremale da upoznaju na tom istom mestu zapalio plamen najavangardnije pozornice u Madridu.

Sat kasnije obrele su se pred prastarim vratima od vekovima lakiranog drveta. Pošto su nekoliko puta pozvonile, otvorila su se. Bio je vitak, sredovečan i sa zgodnim uvojkom crne kose

preko čela. Čovek ih je posmatrao iskošenim očima isturivši bradu, ne iz oholosti, nego da bi održavao težinu naočara. U stvari, pokret je nasleđen iako toga nije bio svestan. Kao da ga je olovkom nacrtao tvorac Tintina.

– Žao nam je zbog ovog prepada – izvinila se Noelija.

– Pa niste baš na pravom mestu – podsmešljivo je primetio glasom koji je odjednom otkrio da je stariji nego što izgleda. – Ovdje su samo stare knjige i papiri.

Onaj koji se predstavio kao Antonio Gonsales Leharaga uglađeno ih je pozvao da uđu u salon. Pritom je doviknuo više glumačkim glasom.

– Tetka, ove devojke su došle da pitaju za Mariju i Gregorija!

Ispred balkona koji se otvarao prema trgu, ocrtavala se izdužena figura starice biserne kose koja je sedela i čitala novine: uredno očešljana i sasvim seda kosa, sitne minduše, ukrojena košulja, bela, ista kao kosa. Odlepila se iz fotelje polako, kost po kost. Noeliju je iznenadilo koliko je visoka za svoje godine. Izgledalo je kao da je cela sačinjena od papira.

– Jao, tetka... – uzdahnula je starica mladalačkim glasom – bila je tako učena žena i toliko se smejala...

Žena im je pružila svoju izduženu ruku prozirne kože. Antonio im je ponudio da sednu, a ona se vratila u fotelju da odatle posmatra trg.

– Tetka Margarita je njeno kumče – objasnio je unuk-bratanac – kao devojčica je dugo živela s njom, moja majka takođe, naročito za vreme Građanskog rata kad ih je primila u izbeglištvu, u svojoj kući u Nici, ali sad je samo povremeno u vezi s našim vekom.

Lola je sela kraj nje.

– Dobro, nama gotovo da više odgovara što je u vezi s prošlim vekom – rekla je.

Šala je prošla nezapaženo, tako da je iz svoje džinovske torbe iskopala beležnicu od koje se nije odvajala.

– Smetaćemo vam što je manje moguće – potvrdila je Noelija – samo smo htele da vas obavestimo kao potomke, što i jeste u neku ruku, da ćemo prvi put postaviti *Čaranje* od Gregorija...

– *Čaranje* – Antonio je izvio obrve poluotvorenih usta. – Čoveče, to proketo delo!

– Proketo? – zainteresovala se Lola.

On je sasvim prirodno potvrdio.

– Između ostalog, „čaranje“ znači i to, „proklinjanje“, zar ne? – razjasnio je. – „Opčinjavanje“. Uzgred, to je i bio prvobitni naslov.

Lola je svom snagom žvrljala nešto neodgonetljivo. Noelija je, međutim, i dalje bila opčinjena staricom kroz koju je prolazila svetlost sa balkona. Zatim je dodala da takođe znači čitati znake i uprla pogled u potomka: *sortis-legere*, čitati sudbinu, budućnost i prošlost.

– Kako se tetka smejala... – odjednom se umešala starica kao da se vraća u prethodni prizor, pa je podigla ruku do mlitavog uveta. – Tetkin smeh je bio muzika – uživala je pažljivo slušajući tišinu.

Svi su začutili. Jedno promuklo zvonce začulo se u susednoj kući. Neki koraci prošli su škripeći iznad njihovih glava.

– Takođe smo mislile – nastavila je Lola oklevajući – moguće da je Marija, kao mnoge spisateljice, šta ja znam, sačuvala nešto materijala koji bi nam bio od koristi. Možda i neki rukopis.

– U redu – čovek je podigao naočari – to su zapravo dela koja za vreme diktature nisu baš imala najbolju sudbinu... a moji tetka i teča su poslednjih godina svog života živeli odvojeno. Ponekad su nas ljudi zvali da čačkaju po drugim stvarima, iz bolesnog interesovanja, već znate – ali ne, one nisu znale na šta je mislio – mada vam priznajem da je u ovom slučaju za mene iznenađenje što će se postaviti jedno od tih pozorišnih dela.

– To, pozorište, Antonio, pozorište – živnula je starica sa šupljim osmehom – pokaži im pozorište.

Čovek je ponovo utonuo u jedno od svojih tajanstvenih ćutanja, a onda ih zamolio da pođu za njim.

Pratile su ga uskim hodnikom čiji zidovi kao da su pripadali nekoj galeriji: crteži kostimâ i dekora u akvarelu, stari pozorišni plakati, korice knjiga ilustrovanih početkom veka, sve dok nisu stigli u radnu sobu. Prostorija je od poda do plafona bila prekrivena policama od hrastovine na kojima su stajali stotine tomova u kožnom povezu i različiti klasifikatori. Ostaci stogodišnjeg života njihove gospodarice behu sabrani na tom mestu i nesumnjivo će joj pomoći da bolje upozna tog očaravajućeg izgubljenog autora, oduševila se Noelija prilazeći visokoj uzanoj komodi s rolo-vratima iz tridesetih godina. Pored nje, pisci sto s uramljenim portretima, pero s mastionicom u art deko stilu i predmeti od porcelana, mnogo predmeta, većinom uspomene s putovanja, iz Pariza, Valensije, Londona... i jedna čudna stara gvozdena mašina s dve tastature. Kakva bajna skalamerija, pomislila je, ali onda, kad je podigla pogled, ugledala ga je. Taj zanimljivi portret u olovci čija glava u skraćenoj perspektivi kao da je htela da umakne s papira.

– Da, to je Gregorio – objavio je bratanac.

Lola je žurno, s uzbuđenjem paparaca, počela da fotografise iz različitih uglova. Režiserka je prišla što je bliže mogla, kao magnetom privučena: odlučan pogled, tako živ, uperen ka nečemu što je naizgled samo on video. Vizionarski i odvažan pogled, nema sumnje, čim se usudio da piše o tabu temi skandaloznoj za ono doba. Na suprotnom kraju začuđeno je prepoznala drugi portret uzdržanog dobitnika Nobelove nagrade Huana Ramona Himenesa, a u sredini, žena u ulju, s visokom pundom u stilu devetnaestog veka.

– E, to je bila moja baba-tetka Marija.

Portret je naslikao Sala, dodao je. Noelija ga je zainteresovano pogledala: tamna, bujna kosa, duboke, nepokolebljive oči

u obliku polumeseca u kojima je naslutila tugu protivrečnu opuštenom osmehu, u njenoj ruci kod grudi bela ruža kojoj samo što se nisu okrunile laticе. Nije to bio naročito lep portret uprkos tome što je bio Salin, pomislila je i ponovo ju je privukao muškarac o kome je došla da istražuje. Šta se krilo iza tog visprenog pogleda? Zašto je odlučio da napiše tu priču?

– Poznavali su se? – upitala je Noelija pokazujući na portrete dva muškarca.

– Bili su prisni – odgovorio je Antonio i podigao naočare – naročito Marija i Huan Ramon. Ovaj portret i sve što ovde vidite, moja baba-tetka je ponela u izgnanstvo.

Noelija se kretala između nameštaja opipavajući ga prstima, nije mogla da se odupre toj maloj maniji. Šta ćete nam ispričati, pitala je, i ponovo je osetila da je pod nadzorom tog ženskog pogleda u ulju koji kao da ju je radoznalo pratio dok je Lola kao iz mitraljeza ispaljivala pitanja ljubaznom bratancu: da li su sačuvana pisma iz vremena kad je napisano *Čaranje*, da li je sačuvao neki rukopis, da li je možda znao jesu li imali prijatelje homoseksualce.

Tad je Antonio počeo da odabire neke klasifikatore sa polica.

Otvorili su nasumice prvu fasciklu i pojavile su se svakojake sveske, programi, sasvim kratke zabeleške i stare fotografije sa posvetom na poleđini. Na potpuno iznenađenje obeju, pred očima su počela da im defiluju lica cele jedne epohe: nobelovac Huan Ramon Himenes, ili Benavente, muzički majstori kao Manuel de Falja, Stravinski, prave legende, pesnik Federiko Garsija Lorca, Pablo Pikaso, sve potpisane za Gregorija i Mariju, a pre svega za Mariju... s ljubavlju, s odanošću, u onom ključu kojim se u to doba retko obraćalo jednoj ženi.

Antonio je spustio Noeliji u ruke svesku od vremena požutelih listova na kojoj je pročitala otkucano i sa probušanim slovima a: „ČARANJE“ od Gregorija Martinesa Sijere.

– Je l' to original?

Antonio je klimnuo glavom, ali rukopis nije bio potpun. Noelija je nekoliko puta ispraznila pluća. Zaboga, i taj je bio nepotpun, očajno se okrenula ka pomoćnici.

– A te zabeleške olovkom su njegove svojeručne? – Lola je neprekidno kašljala.

– Svojeručne, Marijine. Ona je uvek ispravljala olovkom.

– Pomagala je Gregoriju da ispravlja?

On je napravio dugu pauzu.

– Tako kažu... – pa je posle svoje tri tačke izašao u hodnik da ih neko vreme ostavi na miru dok je tetki pripremao čaj.

Provele su dva sata prečešljavajući dokumente i dokumente, previše dokumenata – ličnih karti, pasoša, crteža kostimâ, fotografija, pisama – i za sve to vreme Noelija je osećala kao da je nadzire osmehnuta vlasnica svega toga, bez napetosti, kao da joj ne smeta što prevrću po njenim stvarima.

– A ovo je bila Gregoriova mašina za pisanje, naravno – primetila je Lola s tragovima zasićenosti u glasu dok je prilazila toj zanimljivoj mašini „jost“ s dvostrukom tastaturom.

– Ne – odgovorio je Antonio sa šoljom čaja koja mu se pušila u ruci – bila je njena.

Noelija je spustila fasciklu s fotografijama na fotelju i pošla ka staroj napravi. Prešla je prstima preko izlizanih dirki na kojima je stajalo „a“ i još poneki samoglasnik kod koga se proziralo gvožđe.

– A šta je ovo? – uzviknula je preterano uzbuđeno Lola pred kožnom kutijicom koju je upravo pronašla, pa se spremala da je otvori kao da je fetiš.

– To su moje naočare – skoči Antonio uzimajući ih.

Noelija se uzdržala da se ne nasmeje.

– Lola, mislim da je vreme da pustimo ovu porodicu da se odmori – rekla je i počela da skuplja svoje stvari.

Tada im je on pokretom pokazao da sačekaju trenutak. Njegova tetka Margarita je po svaku cenu htela da im on nešto

pokaže, ko zna zašto li je dobra žena to sebi uvertela u glavu. Ispružio je ruke i sa vrha komode uzeo nešto što je ličilo na drvenu fioku. Okrenuo ju je. Dve žene su znatizeljno prišle: bila je to divna replika jedne pozornice iz devetnaestog veka u minijaturi sa crvenim plišanim zavesama. Unutra nije ničega nedostajalo: staklenih lusterata, nameštaja, sve u razmeri s glumcima od kartona koji su odozgo mogli da se pomeraju žicama.

– To je bila tetkina omiljena igračka kad je bila mala.

– Ne čudi me, bila bi i moja – potvrdila je Noelija gledajući je opčinjeno.

– Znači da je i Marija volela pozorište – zaključila je Lola.

– Naravno... oboje su ga voleli – promrmljala je Noelija, gotovo sebi u bradu. – Logično je, možda su se zato i zaljubili jedno u drugo.

– Pa, izgleda da se to desilo na vašarskoj igranci u Karabančelu* – pričao je Antonio. – Moja baba-tetka nije dobro igrala. Ili, ne znam, mora da joj se nije sviđalo, i mada je imala dvadeset četiri godine, sedela je među starijim gospođama i dosađivala se. Gregorio je imao osamnaest i radio to isto jer je bio malo bolešljiv i stidljiv.

Bolešljiv? Stidljiv? Noeliji se opis nije uklapao s krepkim i odlučnim Gregorijom sa portreta. Antonio je nastavio da im priča kako su jedne noći počeli da razgovaraju, i dok je praštao vatromet, razbuktala se njihova ljubav po bliskosti prema pozorištu. Zar se nismo zbog toga zaljublivali, pomislila je Noelija, zbog zajedničkih snova?

– Antonio, da li bismo mogle da se vratimo i nastavimo da istražujemo ove dokumente? Ima ih previše i slutim da će možda iskrsnuti neka informacija vredna za razumevanje Gregoriovog dela.

– Što se mene tiče nema problema, ali... – zastao je i osmehnuo se polovinom usta. – Ne znam da li znate da je otvaranje

* Najnaseljeniji deo Madrida, na jugu prestonice. (Prim. prev.)

radne sobe jednog pisca kao i otvaranje groba, nikad se ne zna šta će iskočiti.

Noelija je prešla pogledom po sobi. Uvek je mislila da predmeti imaju pamćenje. Pamte svoje vlasnike. Ili je ona tako verovala iako to nije priznala svojoj mnogo ezoteričnijoj pomoćnici da ne bi zalebdela iznad tla. To pamćenje je bilo utisnuto kao otisak prsta na tim napravama ili uspomenama koje nas prate tokom života.

A koliko li je tamo unutra odsanjanih snova? Opuštenim rukama Noelija je povukla žice i na proscenijumu pokrenula dvodimenzionalne glumce. To su radili i u prošlom veku, povlačile su ih druge ruke, nešto manje i tanje od njenih, a zatim, posle simpatičnog pozdrava, spustile su majušnu zavesu. Odljek pljeskanja Gregorija koji se zabavljao i smejaio odbio se o gole zidove njihove nove kuće i Marija je podjednako ljupko pozdravila svoje lutke.

Prišao joj je. Zagrlio ju je s leđa.

- Dobro došla kući, gospođo Martines Sijera.
- Dobro došao kući, gospodine Martinese Sijera.

2

Madrid, zima 1900.

Rahitična peć je gorela u jednom uglu s vratancima širom otvorenim kao mali gladni đavo koga je Marija materinski hranila lopaticom punom uglja kao ogromnom kašikom.

Bio je to skroman stan iznad škole, ali su na buvljoj pijaci mogli da kupe tu pećku koja ih je jedva grejala: njihovo prvo bračno vlasništvo. Marija je ubacila još uglja i otresla ruke pre nego što se vratila drugom činu malog komada. Gregorio ju je nestrpljivo čekao pripijen uz peć. Pucketanje žara im je bilo kao nebeska muzika, mada nije bila jedina. Madrid je živio u ritmu kople, a jedan od njihovih komšija je imao gramofon i balkon, pa su mu povcima upućivali neobične molbe sa prozora svoje mansarde. Zato se sad čuo *Maple leaf rag* Skota Džoplina, dok je napolju, na Trgu Drugog maja, vrvelo od ljudi, ne baš zbog revolucije, krčala su creva gladne Španije. Isto to, mada nikoga nije bilo briga, osećao je dvadesetjednogodišnji mladić pod šarenom kapom koji je izvešao prvi uzorak svojih crteža u kafeu *Četiri mačke* u Barseloni, dobacujući svoje ime: „ja sam Pablo Pikaso“, kao rukavicu u lice onome ko je hteo da ga čuje. I on će

preći svoj put zajedno s rukama koje su hranile tu peć, kao i tek rođena beba koja je u kinematografiji tražila hranu kao svoju zemlju, a već se zvala Luis Bunjuel, dok se bračni par Martines Sijera nije brinuo ni o čemu drugom sem da nahrani svoju peć.

Gregorio ju je privukao i ponovo zagrlio.

– Najzad nam više niko nikad neće govoriti šta da radimo.

– Naročito tvoja majka – rugala se ona pakosno, a on ju je uštinuo za stražnjicu. Onda je potražio njene oči.

– Slobodni smo, gospođo Martines Sijera.

– Slobodni smo, gospodine Martinese Sijera.

Onog jutra kad su se venčali, Gregoriju i Mariji je bilo toliko hladno da su jednodušno sanjali neki kamin. Mlada je morala da uvijek svoju naježenu kožu u dve potkošulje i pleteni prsluk, uz dve podsuknje i vunene suknje. Pošto je bila kao čačkalica, majka ju je hrabrila govoreći da joj je sve to popunjavanje išlo u prilog, pa su krenuli u crkvu. Čak i tako, pošto su oboje bili neprijatelji portreta, nije bilo slikovnih dokaza o tim mršavim mladencima čiji su zubi cvokotali kao jedini svadbene marš, a koji su sad posmatrali malo pozorište-igračku u rukama dva-desetšestogodišnje Marije.

– Vidiš li, devojčice, tu sam se krio kad sam bio mali – Gregorio je pokazao proscenijum – u šaptačevoj školjci u Pozorištu komedije dok je moj deda instalirao struju. Tako sam gledao najbolje pozorište u Madridu! – Nostalgичno je sklopio oči. – Baš je lepo. Gde da ga stavimo?

– Eno tamo. – Pogledala je svoju igračku dečjim očima. – Kako sam ga volela...

I to je bilo tačno, pomislila je dok ga je stavljala na povlašćeno mesto na svojoj jedinjoj polici i nastojala da zaboravi na ljutnju s kojom je došla iz roditeljske kuće. Nikad nije volela da se igra lutkama, sem ako nije utvrđivala šta imaju unutra. Nikad je nije privlačilo da ljulja, oblači i svlači te kenjkave lutke.